



Стала економіка

УДК: 330.338

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20632432>

Механізм реагування системи забезпечення економічної безпеки на динаміку змін безпекового середовища

Луцик Ю. О.,

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет оборони України,
Національна академія Служби безпеки України
<https://orcid.org/0000-0002-1486-2336>

Прийнято: 22.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

***Анотація.** Зміни у безпековому середовищі в світі та навколо України вимагають ретельної оцінки економічної ситуації в державі та своєчасного реагування на дестабілізуючі фактори. Одним із показників, який застосовується для оцінювання спроможності економіки України функціонувати в сучасних – є рівень економічної безпеки країни. Постійне ускладнення безпекового середовища зумовлює необхідність формування цілісної, системної раціональної стратегії економічного розвитку країни. Відповідно особливого значення в умовах невизначеності безпекового середовища, набуває механізм реагування на динаміку змін безпекового середовища.*

Метою статті є обґрунтувати пропозицій щодо об'єктивної необхідності використання механізму реагування системи забезпечення економічної безпеки на динаміку змін безпекового середовища (далі – Механізм реагування), раціональне застосування якого спрямоване на досягнення



(формування) задовільного стану та рівня економічної безпеки країни на довгострокову перспективу в умовах невизначеності.

Механізм реагування на відміну від існуючих механізмів враховує: елементи сценарного прогнозування (Форсайт); комплексне оцінювання та прогнозування рівня економічної безпеки країни; практичні заходи Плану Відновлення, коефіцієнт відновлення. Механізм реагування дозволяє розробити концепцію управління економічною безпекою України у відповідності до потреб повоєнного відновлення національної економіки та задекларованих цільових орієнтирів гармонізованих із країнами ЄС.

Отримані науково-прикладні результати спрямовані на розвиток нових можливостей для державного управління станом та рівнем економічної безпеки країни і можуть бути корисним для практичного використання країнами, що розвиваються, знаходяться на стадії післявоєнного відновлення і зацікавлені в формуванні економічної політики сфокусованої на випередження.

Ключові слова: *економічна безпека, економічна стійкість, система забезпечення економічної безпеки, принципи забезпечення економічної безпеки, механізм реагування, невизначеність, безпекове середовище.*

Mechanism of response of the economic security system to the dynamics of changes in the security environment

Yuliya Lutsyk,

National Defense University of Ukraine,

National Academy of Security Service of Ukraine, 0000-0002-1486-2336

Abstract: *Changes in the security environment in the world and around Ukraine require a thorough assessment of the economic situation in the country and a timely response to destabilizing factors. One of the indicators used to assess the ability of the*



Ukrainian economy to function in modern times is the level of economic security of the country. The constant complication of the security environment necessitates the formation of a holistic, systematic rational strategy for the country's economic development. Accordingly, in conditions of uncertainty in the security environment, the mechanism for responding to the dynamics of changes in the security environment acquires special importance.

The purpose of the article is to substantiate proposals regarding the objective necessity of using the response mechanism of the economic security system to the dynamics of changes in the security environment (hereinafter referred to as the Response Mechanism), the rational application of which is aimed at achieving (forming) a satisfactory state and level of economic security of the country in the long term in conditions of uncertainty.

The response mechanism, unlike existing mechanisms, takes into account: elements of scenario forecasting (Foresight); comprehensive assessment and forecasting of the level of economic security of the country; practical measures of the Recovery Plan, recovery coefficient. The response mechanism allows developing a concept for managing Ukraine's economic security in accordance with the needs of the post-war recovery of the national economy and declared target benchmarks harmonized with the EU countries.

The obtained scientific and applied results are aimed at developing new opportunities for state management of the state and level of economic security of the country and can be useful for practical use by developing countries that are in the stage of post-war recovery and are interested in forming an economic policy focused on advancement.

Keywords: *economic security, economic stability, economic security system, principles of ensuring economic security, response mechanism, uncertainty, security environment.*



Постановка проблеми. Динаміка змін безпекового середовища, пов'язана із безперервно зростаючою кількістю криз та непередбачуваних ситуації в світі та навколо України. Актуалізувалися питання впливу невизначеності на безпекове середовище України. Особливого значення набуває забезпечення економічної безпеки України як одна із умов захисту національних інтересів України. Запропонований в статті механізм реагування системи забезпечення економічної безпеки країни на динаміку змін безпекового середовища, який ґрунтується на попередженні загроз та завчасному усуненні їх негативних наслідків для економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Виходячи із аналізу стану справ в державі та втрат національної економіки в умовах відбиття збройної агресії РФ, на державному рівні та у науковому і суспільному середовищах приділяється значна увага питанню економічної безпеки країни та збереження її стійкості в умовах невизначеності.

Основні завдання забезпечення економічної безпеки України, які спрямовані на зміцнення сектору безпеки і оборони держави та національної економіки, регламентовані у нормативно-правових документах. [1-4] Забезпечення економічної безпеки стало предметом досліджень багатьох науковців, які розглядають дане питання як у широкому контексті (на рівні держави), так і у вузькому (за видами економічної діяльності). Із чисельних публікацій на увагу заслуговують роботи таких вчених як: В. Бегма, З. Варналій, О. Власюк, В. Геєць, Я. Жаліло, Н. Іванова, І. Ткач, Ю. Харазішвілі. [5-12]

Відаючи належне напрацюванням вітчизняних науковців з досліджуваної проблематики та значущості отриманих наукових результатів, слід зазначити, що за умови ускладнення безпекового середовища в світі і навколо України, окремі питання забезпечення економічної безпеки країни залишаються невирішеними. Потребує подальшого дослідження механізм реагування системи забезпечення економічної безпеки на динаміку змін безпекового середовища.



Формулювання цілей статті. Динамічність та багатомірність безпекового середовища спонукає до пошуку оптимального механізму вчасного та адаптивного реагування на існуючі ризики і загрози для економічної безпеки країни. Відповідно метою статті є обґрунтування пропозицій щодо об'єктивної необхідності використання механізму реагування системи забезпечення економічної безпеки на динаміку змін безпекового середовища (далі – Механізм реагування) як інструменту впливу на стан та рівень економічної безпеки країни в умовах невизначеності.

Запропонований Механізм реагування може розглядатися як пропозиція до засад оновлення методології дослідження економічної безпеки і прийнятий за основу для формування концепції перспективної системи забезпечення системи забезпечення економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Невизначеність – це асиметричний розподіл інформації, який відбувається внаслідок дії непередбачуваних факторів в умовах ускладнення безпекового середовища, світових криз, війни, вплив яких призводить до багатоваріантності розвитку подій та переважно небажаних наслідків, що обумовлюють необхідність державного регулювання. Невизначеність безпекового середовища вкрай негативно впливає на безпеку, а саме: ускладнює прийняття рішень, підвищує ризики, вимагає адаптивності. Відповідно, питання забезпечення економічної безпеки має відбуватися за чітко регламентованими принципами, до яких відносимо принципи: комплексності, балансу інтересів, адаптивності, безперервності, оптимізації розподілу ресурсів, стратегічного прогнозування. Запропоновані принципи інтегровані в Механізм реагування. З метою посилення державного регулювання національної економіки в умовах невизначеності і вчасного реагування на виклики та загрози безпекового середовища, запропонований Механізм реагування, який ґрунтується на попередженні загроз та завчасному усуненні їх негативних наслідків для економічної безпеки і на відміну від існуючих механізмів враховує:

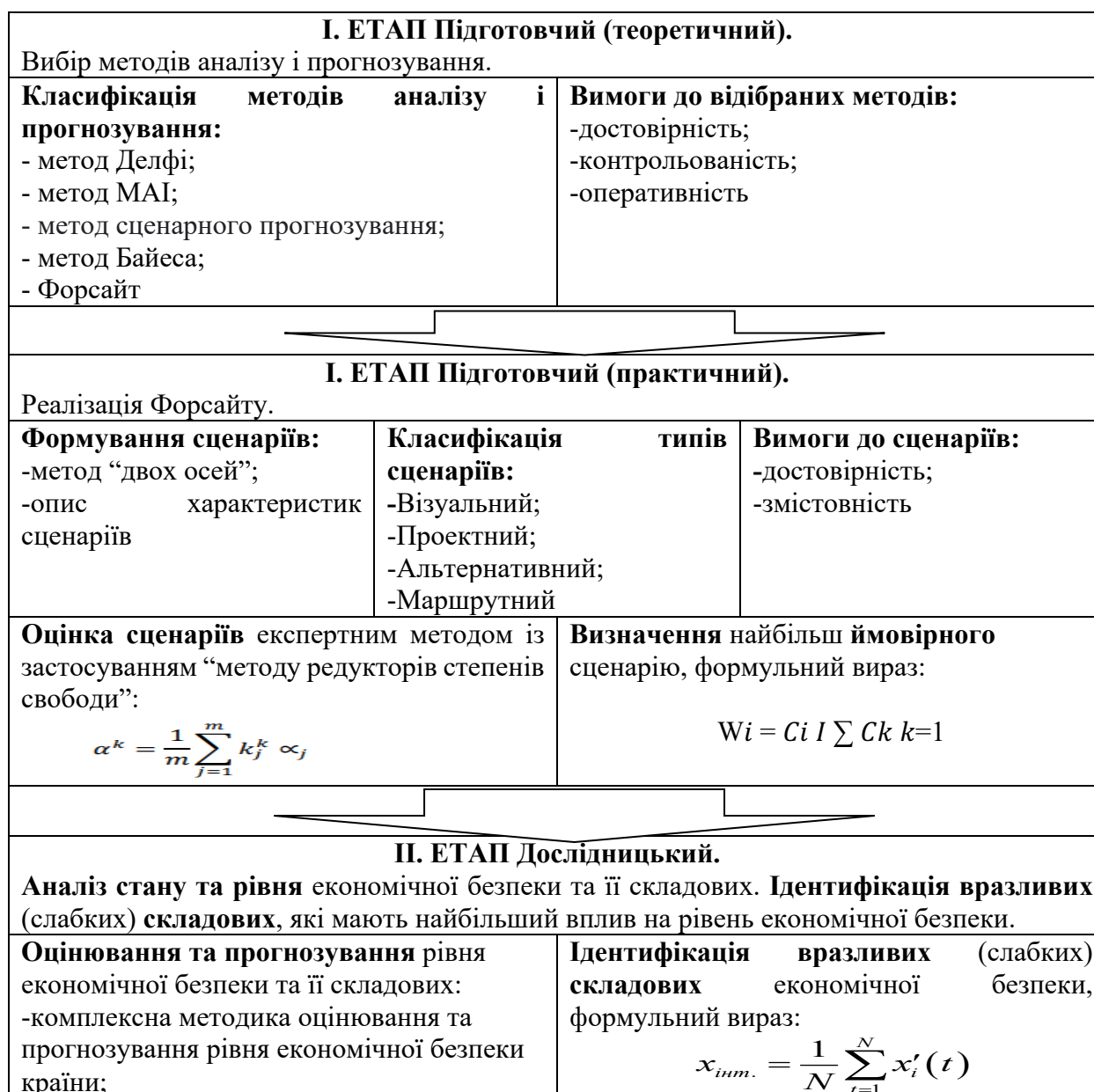


ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

елементи сценарного прогнозування (Форсайт економічної безпеки); комплексне оцінювання та прогнозування; практичні заходи Плану Відновлення, коефіцієнт відновлення.

Механізм реагування – це комплекс заходів впливу, раціональне застосування якого спрямоване на досягнення (формування) задовільного стану та рівня економічної безпеки країни на довгострокову перспективу та збереження економічної стійкості в умовах невизначеності.

Пропонується наступний порядок застосування Механізму реагування представлений на рис. 1.





-комп'ютерна програма, шифр "Чаклун-МГУА".	
III. ЕТАП Виконавчий.	
Підготовка практичних рекомендації та управлінських рішень для здійснення впливу на вразливі (слабкі) складові економічної безпеки країни.	
Вплив на вразливі (слабкі) складові економічної безпеки країни: -варіанти комплексу заходів Плану Відновлення; -коефіцієнт відновлення; -інтерпретація результатів; -візуалізація отриманих результатів.	Коефіцієнт відновлення: $k = \sum_{n=1}^N \left(\frac{a_{n_y\max}}{a_{n_y\min}} \right)^j \Bigg/ N,$ $\begin{cases} j = 1, & a_{n_y\max} > a_{n_y\min} \\ j = -1, & a_{n_y\min} > a_{n_y\max} \end{cases}$
IV. ЕТАП Результативний.	
Досягнення задовільного стану та рівня економічної безпеки та її складових.	
Комплекс практичних заходів забезпечення задовільного стану та рівня економічної безпеки країни	-Пропозиції державного регулювання національної економіки та забезпечення економічної безпеки України в умовах невизначеності; -Рекомендації забезпечення економічної безпеки України як гаранту захисту національних інтересів та перспектив інтеграції країни у ЄС.

Рисунок 1 – Порядок застосування механізму реагування системи забезпечення економічної безпеки на динаміку змін безпекового середовища [13, 14, 15]

Механізм реагування дозволяє:

- розробляти сценарії, використовуючи інструменти передбачення;
- оцінювати та прогнозувати рівень економічної безпеки відповідно до запропонованої комплексної методики оцінювання та прогнозування рівня економічної безпеки країни;
- здійснювати цілеспрямований (точковий) вплив на складові економічної безпеки, використовуючи комплекс заходів Плану Відновлення;
- коригувати комплекс управлінських заходів у відповідь на поточні і очікувані ризики та загрози для економічної безпеки з урахуванням існуючих можливостей держави;



- формувати траєкторію переведення системи забезпечення економічної безпеки країни із поточного рівня (стану) в цільовий за рахунок управлінських рішень.

Для відпрацювання Механізм реагування в якості початкових умов доцільно враховувати показники стану безпекового середовища, ресурсні обмеження та понесені національною економікою втрати внаслідок бойових дій.

Оцінювання та прогнозування рівня економічної безпеки здійснюються на підставі офіційних даних Міністерства економіки України, ДССУ. Розрахунки поточного та прогнозного рівнів економічної безпеки країни формуються для обраного сценарію розвитку та визначених початкових умов.

За допомогою порогових значень та цільових орієнтирів для показників складових економічної безпеки проводиться ідентифікація найбільш вразливих та впливових складових економічної безпеки. На основі практичних заходів, в нашому випадку – Плану Відновлення формується (коригується) комплекс заходів для здійснення цілеспрямованого (точкового) впливу на визначені складові економічної безпеки з метою недопущення виходу індикаторів економічної безпеки за критичні межі та активізації розвитку складових економічної безпеки за безпековим напрямом і напрямом розвитку для забезпечення (досягнення) задовільного стану та рівня економічної безпеки країни.

План Відновлення містить детальний опис основних етапів реалізації практичних заходів та завданий часовий горизонт їх виконання, що дозволяє сформувати: єдиний і узгоджений простір забезпечення економічної безпеки; основу для економічної політики та стратегії економічної безпеки у відповідності до цілей розвитку гармонізованих із країнами ЄС; базу для прийняття та коригування управлінських рішень у сфері забезпечення економічної безпеки країни. План Відновлення схематично представлений на рисунку 2.



ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ



Рисунок 2 – Класифікація комплексу завдань і заходів забезпечення економічної безпеки країни. План Відновлення

Класифікація комплексу завдань і заходів забезпечення економічної безпеки країни деталізована за ознаками: за сферою застосування на універсальний та спеціальний комплекси заходів забезпечення економічної безпеки країни; за цільовим призначенням – направлені на посилення протидії загрозам і небезпекам, що передбачає, зокрема, своєчасне виявлення та усунення уразливостей і дії по сприянню адаптації до загроз і деструктивних впливів широкого спектру. Запропоновані заходи характеризуються, з одного боку, ступенем важливості (залежно від того, які завдання вони реалізують і наскільки реалізовані завдання важливі (пріоритетні)), а з іншого боку – характеризуються ресурсоємністю (наявними обмеженими можливостями країни в умовах післявоєнної відбудови: фінансові можливості держави, людський капітал, час).

Пропонований розподіл носить суто методичний характер, на практиці, слід очікувати комплексне застосування комбінації різних за ознаками завдань і заходів, деякі з яких вже застосовуються в Україні.



Для визначення величини впливу управлінського ефекту на рівень економічної безпеки країни та її вразливі (слабкі) складові, запропоновано використати коефіцієнт відновлення. Коефіцієнт відновлення дозволяє виявити відносну величину впливу комплексу заходів Плану Відновлення, об'єктивно оцінити адаптивні можливості національної економіки та передбачити прогнозні показники економічної безпеки країни, за умови застосування комплексу заходів випереджаючого характеру.

Передбачається, що розрахунки доцільно здійснити в декількох варіантах. Кожний із варіантів може розглядатися як зворотній зв'язок у схемі механізму реагування у вигляді очікуваних показників стану національної економіки та рівня економічної безпеки країни. Варіант комплексу практичних заходів Плану відновлення, який дозволить отримати максимально кращий результат щодо відновлення та покращення рівня економічної безпеки країни, може бути прийнятий як основний для формування подальших рекомендацій державного регулювання національної економіки та забезпечення економічної безпеки країни.

Можливі і інші варіанти розрахунків. Наприклад, при типових фіксованих заходах Плану Відновлення проведення розрахунків для різних значень показників стану безпекового сердовища, ресурсних обмежень та втрат. Сучасна комп'ютерна техніка та наявні програмні продукти дозволяють розширювати можливості їх використання для наукових та практичних досліджень, а також допомагають задовільнити потребу в моделюванні економічних процесів.

Механізм реагування являє собою практичні рекомендації із сукупності наступних дій:

- прогнозування вхідного стану та рівня економічної безпеки країни і порівняння його з допустимим діапазоном порогових значень рівня економічної безпеки та її складових;



ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

- реагування через застосування комплексу заходів з метою відновлення або покращення стану та рівня вразливих (слабких) складових економічної безпеки які, як передбачається, будуть в майбутньому мати найбільший вплив на рівень економічної безпеки та стійкість економіки країни;
- відновлення стану економічної безпеки України та забезпечення її достатнього рівня на довгострокову перспективу в умовах невизначеності за допомогою консолідації спільних дій на випередження та коригування комплексу заходів забезпечення економічної безпеки;
- дослідження отриманих результатів і розробка концепції управління економічною безпекою України у відповідності до потреб повоєнного відновлення національної економіки та задекларованих цільових орієнтирів гармонізованих із країнами ЄС.

Висновки. За висловлюванням академіка М. Згуровського [16, 17], виклики й загрози, що періодично виникають, зумовлюють необхідність у формуванні раціональної та безпомилкової стратегії розвитку країни. Досягти цього без застосування методів прогнозування, зокрема сценарного аналізу та економіко-математичного моделювання, неможливо. Постійне ускладнення безпекового середовища, зумовлює необхідність формування цілісної, системної раціональної стратегії економічного розвитку країни. Відповідно особливого значення в умовах невизначеності безпекового середовища, набуває механізм реагування на динаміку змін безпекового середовища.

Обґрунтовано висновок, що запропоновані рекомендації відкривають нові можливості для державного управління станом та рівнем економічної безпеки країни та її пріоритетними складовими, що дозволяє:

забезпечити належний стан та рівень економічної безпеки і стійкість економіки України на середньостроковому часовому горизонті та поступовий розвиток національної економіки – на довгостроковому часовому горизонті.



формувати та реалізовувати проактивний *стратегічний курс* в сфері забезпечення економічної безпеки, спрямований як на зміцнення економічної безпеки країни, так і на поступове нарощування конкурентоспроможності національної економіки України;

пропонувати рекомендації для практичного використання країнам, що розвиваються або знаходяться на стадії післявоєнного відновлення і зацікавлені в формуванні проактивної економічної політики сфокусованої на випередження викликам та загрозам національним економічним інтересам та стимулювання розвитку національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 28.04.2026)
2. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення 28.04.2026)
3. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : Указ Президента України від 11 серпня 2021 р. № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text> (дата звернення 28.04.2026)
4. Концепція забезпечення національної системи стійкості : Указ Президента України від 27 вересня 2021 р. № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#n11> (дата звернення 28.04.2026)
5. Стратегічна ціна російської агресії для економіки України / [Я. А. Жаліло, В. М. Бегма, В. М. Шемаєв та ін.]. – К.: НІСД, 2022. – 67 с.



6. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення / Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Саєнко О. С. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.

7. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / Власюк О. С. – К., 2008. – 48 с.

8. Геєць В. М. Концепція економічної безпеки України / Геєць В. М. – К. : Логос, 1999. – 56 с.

9. Жаліло Я. А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти / Жаліло Я. А. – К. : Сатсанга, 2001. – 224 с.

10. Іванова Н. С. Прогнозування економічної безпеки регіонів для забезпечення безпеки національної економіки / Іванова Н. С. – Кривий Ріг : ФОП Чернявський Д.О., 2018. – 381 с.

11. Семененко О. Підхід до оцінювання рівня воєнно-економічної стійкості держави з урахуванням оцінок загроз національній безпеці / Семененко О., Ткач І., Чернега Т., Абрамова М., Чугуй Г., Герасименко О. // *Social Development and Security*. – 2025. – № 15 (1). – С. 44-58.

12. Харазішвілі Ю.М. Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі / Харазішвілі Ю.М. – К. : НІСД, 2014. – С. 117.

13. Луцик Ю. О. Концептуальна модель дослідження заходів забезпечення економічної безпеки України. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук Таврійський науковий вісник. Сер. Економіка*. 2025. № 23. С. 58-66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2025.23.7> (дата звернення 28.04.2026)

14. Луцик Ю. О. Науково-методичний апарат методології оцінювання та прогнозування рівня економічної безпеки України. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2025. № 20. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16741933> (дата звернення 28.04.2026)



15. Луцик Ю. О. Засади оновлення методології дослідження економічної безпеки України. *Ефективна економіка*. 2025. № 11. DOI: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/8155/8287> (дата звернення 28.04.2026)

16. Згуровський М. З. Сценарний аналіз як системна методологія передбачення. *Системні дослідження та інформаційні технології*. 2002. № 1. С. 7-38.

URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/items/d338a1e2-507e-4745-927f-59f3d04f7143> (дата звернення 28.04.2026)

17. Згуровський М. З. Системна методологія передбачення / М.З. Згуровський. –К. : Politekhnic, 2001. – 45 с.